

# GÜLPINAR/SMINTHEION VE KIRSALINDA GEÇ ANTİK VE BİZANS DÖNEMİ ÇALIŞMALARI

## LATE ANTIQUE AND BYZANTINE RESEARCHS IN GÜLPINAR/SMINTHEION AND ITS RURALS

Oğuz Koçyiğit\*

### Öz

Roma Dönemi'nde önemli bir kutsal alan olarak ünlenen Smintheion, Geç Antik Çağ olarak adlandırılan dönemde küçük bir yerleşim alanına dönüşmüş, buna uygun yapılarla dolmuştur. Bölgede Geç Antik Çağ ile birlikte büyük bir nüfus artışı yaşanmış, Geç Antik ve Bizans dönemleri boyunca yerleşim odaklı, toprağa dayalı tarım kültürünü benimsemiş bir yaşam gelişmiştir. Bu yerleşim sakinlerinin geçim kaynakları ve ekonomik getirilerinin anlaşılabilmesi içinse yerleşimin çevresi ve burasını ekonomik yönden besleyen kırsalın da araştırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle alanda kısa süreli bir yüzey araştırması yapılması planlanmış, bu planlama doğrultusunda yüzey araştırmaları başta zeytin ve üzüm gibi yöreye has ürünlerin işlenerek tüketime hazır hale getirildikleri işlikler, üretim organizasyonları vb. tarımsal faaliyetlere ilişkin arkeolojik potansiyelin tespitine odaklanmıştır. Buna göre kutsal alanın çevresinde ve geniş düzlüklerde yapılan kapsamlı arazi taramaları ve detaylı uydu görüntülerinin analizleri ile bu bölgede, Antik Dönem'den bu yana kullanılan çeşitli tarımsal organizasyonların ve şarap-zeytinyağı üretimi ile ilişkili işliklerin tespiti yapılmıştır. Özellikle Kızılkıçlı Köyü sınırları içerisinde yer alan kayaya oygu şarap işlikleri ve delta içerisindeki muhtelif alanlarda belirlenen Geç Antik-Erken Bizans dönemine ait olabilecek işliklere yönelik buluntular bu konuya ilişkin önemli birer veri oluşturmuşlardır. Tespit edilen çok sayıda şarap işliğine ait pres ve biriktirme çanakları ise günümüze değin farklı işlevlerde kullanılmış olsalar da Geç Antik-Bizans dönemlerindeki tarımsal üretime yönelik buluntulardır.

**Anahtar Kelimer:** *Smintheion, Geç Antik, Bizans, tarımsal üretim, kırsal yaşam*

---

\* Prof. Dr., Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, ogzkcygt@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-9234-6911 (Makale Gönderim Tarihi: 13.01.2026, Makale Kabul Tarihi: 03.04.2026).

Bu çalışma 18 Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (ÇOMU BAP) tarafından SBA-2025-5199 nolu ve "Tuzla /Satnioeis Çayı Deltası Geç Antik ve Bizans Dönemi Kültür Varlıklarının Tespiti" başlıklı proje kapsamında desteklenmiştir.

### ***Abstract***

Smintheion, renowned as an important sacred space during the Roman period, transformed into a small settlement during the Late Antique period and was filled with structures appropriate to this era. The region experienced a significant population increase during the Late Antique period, and a settlement-focused, land-based agricultural culture developed throughout the Late Antique and Byzantine periods. In order to understand the livelihoods and economic returns of the inhabitants of this settlement, it has become necessary to investigate the surrounding area and the countryside that supported it economically. Due to this necessity, a short-term survey was planned for the area and in line with this plan, the surface surveys focused on identifying the archaeological potential related to agricultural activities, such as workshops where local products like olives and grapes were processed and prepared for consumption, production organizations, etc. Accordingly, comprehensive field surveys conducted around the sacred space and on the wide plains, along with detailed analyses of satellite images, have identified various agricultural organizations used since ancient times and workshops related to wine and olive oil production in this region. In particular, the rock-cut wine installations located within the boundaries of the village of Kızılkçeçili and the findings related to installations that may date back to the Late Antique-Early Byzantine period identified in various areas within the delta constitute important data on this subject. The numerous wine presses and stone basins belonging to the identified wine installations, although used for different purposes up to the present day, are artifacts related to agricultural production in the late Antique-Byzantine periods.

***Keywords:*** *Smintheion, Late Antiquity, Byzantine, agricultural production, rural life*

### **Giriş**

Smintheion Smintheion ya da Apollon Smintheus Kutsal Alanı, Troas Bölgesi'nin güneybatı köşesinde günümüzdeki adı ile Gülpınar Köyü'nde bulunur. Tuzla Ovası'nın uzamında, Hamaxitos ve Chryse antik yerleşimlerinin hemen yanı başındadır. Odak noktasında Helenistik Dönem'de inşa edilen ve tanrı Apollon'a adanan peripteros planlı bir tapınağın yer aldığı bu kutsal alan Roma İmparatorluk Dönemi'nde büyük bir dönüşüm yaşamış, emperyal tarzda diyebileceğimiz anıtsal yapılarla donatılarak önemli bir kült merkezi

olmuştur. Söz konusu alan Geç Antik ve Bizans dönemlerinde kutsal alan kimliğinden uzaklaşmış, önemli bir yerleşim alanı olarak varlığını devam ettirmiştir.

Özellikle son yıllarda yapılan arkeolojik kazılar sonrası alanın bu dönemde yoğun bir iskana sahne olduğu anlaşılmış, konut alanları ile birlikte basit endüstriyel üretime yönelik işlikler, çeşitli depolama alanları ve mezarlardan oluşan bulgulara ulaşılmıştır. Tüm bu sonuçlar araştırmacıları bu kutsal alanın dönüşümünü daha dikkatli incelemeye, burada mevcut olduğu anlaşılan Geç Antik ve Bizans Dönemi yerleşimini

sosyo-ekonomik yapısı ile birlikte ele almaya itmiş, yerleşim sakinlerinin geçim kaynakları başta olmak üzere arazi kullanımları, yakın çevreyi nasıl şekillendirdikleri gibi soruları da cevaplamaları gerektiğini göstermiştir.

Bu anlamda Smintheion çevresindeki kırsal yaşamı ve arazi kullanımını detaylandırmak ve ekonomik ilişkilerini çözebilmek amacıyla yerleşim alanının yakın çevresi diyebileceğimiz bir alan içerisinde kısa süreli bir yüzey araştırması planlanmıştır (Harita 1).



**Harita 1:** Smintheion ve yakın çevresi

Bu yüzey araştırması ilk olarak 2025 yılında Gulpınar/Smintheion Kırsalı ve Tuzla (Satnioeis) Çayı Deltası Geç Antik-

Bizans Yerleşimleri” adı altında başlamış ve araştırma sezonunda önemli sonuçlara ulaşılmıştır.<sup>1</sup> Bu kısa çalışma boyunca söz

<sup>1</sup> Çanakkale İli, Ayvacık İlçesi sınırlarında gerçekleşen yüzey araştırma çalışmalarının ilk sezonu, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 07.08.2025

tarikh ve E-77734899-161.01-7112900 sayılı yazısında verilen izin ile 06.10.2025/18.10.2025 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

konusu yüzey araştırması ve arazi taramalarının ilk yılki sonuçları değerlendirilecek, yeni bilgi ve bulgular paylaşılacaktır.

### 1. Geç Antik Çağ ve Bizans dönemlerinde Smintheion

Roma Dönemi sonrası kimlik değiştiren ve artık bir kutsal alandan yerleşim alanına dönüşen Smintheion'dan bahseden bazı eski kaynaklara göre burada bir erken dönem kilisesi bulunmaktaydı ve bu kilise, Apollon Smintheus Tapınağı işlevini yitirdikten sonra tapınağın cella'sı üzerine inşa edilmişti. Ancak, bu tapınakta Özgünel tarafından 1980 yılından bu yana yapılan çalışmalarda Bizans Dönemi'ne ilişkin bazı kalıntılar açığa çıkarılsa da söz edilen bu kiliseye ait somut bir veriye rastlanmamıştır (Özgünel, 1986: 51-52). Ayrıca Smintheion'un adına bölgedeki birçok yerleşimin aksine dönemin piskoposluk listelerinde de rastlanmaz. Ancak ilginç olarak Geç Antik Çağ yerleşimlerini tanımlayabilmede önemli bir kaynak olan Tabula Peutingeriana'da Smintheion, dönemin önemli ulaşım güzergahlarından biri olarak kabul edilen Alexandria Troas ve Assos arasındaki yol üzerinde Latimize edilmiş olarak 'Sminthium' biçiminde karşımıza çıkar (Tab. Peut. VIII. 2; Belke, 2020: 1008-1009).

Alanda ele geçen arkeolojik veriler Smintheion'un Geç Antik Çağ boyunca yoğun bir iskana sahne olduğunu ve uzun süre

boyunca bölgede etkin bir yerleşim yeri olarak öne çıktığını ortaya koyar (Belke 2020: 1008-1009). Özellikle yakın dönemde yapılan kazılarda, Geç Antik ve Bizans dönemlerine ait oldukları anlaşılan konut yapıları, işlikler, üretime ve depolamaya yönelik bazı mimari kalıntılar yanında birtakım mezarlar da tespit edilmiştir (Koçyiğit vd., 2024: 270-271; Kaplan vd., 2014: 137-140; Kaplan, 2018: 68-72; Kaplan vd., 2022: 532-534)

İlginç olarak burada sadece iskana dayalı bazı yapı ve yapı kalıntıları değil, döneme ait çok sayıda mezar da tespit edilmiştir. Küçük Hamam'ın apodyterium mekanının üzerinde yer alan ve son derece basit işçilikleri ile öne çıkan Geç Antik Dönem mezarları (Kaplan vd., 2014: 137-140; Kaplan, 2018, 68-72), burasının bir yerleşim alanı olduğu hakkındaki görüşlerimizi daha da pekiştirmektedir.

Tüm bu mimari kalıntılar ve mezarlar haricinde, Smintheion'da tapınak çevresinde yapılan çalışmalarda, önemli sayıda sikke ve liturjik değer taşıyan obje de ele geçmiştir. Bunlar arasında kutsal hac yolculuklarının vazgeçilmezleri arasında kabul edilen ampullalar, pendants ve röliker biçimindeki haçlar yanında ökaristi ayinlerinin önemli unsurları arasında yer alan kutsal ekmek mühürleri sayılabilir (Koçyiğit vd., 2024: 272, fig. 4).

Smintheion’da Geç Antik ve Bizans dönemlerine ilişkin en yoğun ve çeşitlilik gösteren buluntu grubunu ise şüphesiz seramikler oluşturur. Konu ile ilgili uzmanların yaptıkları çalışmalar ışığında Geç Antik Çağ’ın erken dönemlerinden başlayarak Bizans’ın sonuna kadar devam eden süreçte Smintheion’da birçok seramik grubu ve türevleri tespit edilmiş olup, geniş bir repertuarın varlığı anlaşılmıştır. Bu seramikler arasında az sayıda Doğu Sigillata C grubunun geç dönem örnekleri, Afrika ve Phocaia üretimi kırmızı astarlı seramikler yanında yine az sayıda Kıbrıs üretimi kırmızı astarlılar bulunur. Bununla birlikte yine Geç Antik Dönem’e ait taşıma ve depolama kapları yanında kandiller ve az sayıdaki dini kap örneği sayılabilir. Ancak Smintheion’da Bizans seramiklerini ağırlıklı olarak yerel üretim ve kısmen ithal örneklerden oluşan sırlı seramikler oluşturur (Rumscheid, 1995: 25-55; Akyürek, 1992: 125-165. Kutsal alanın genelinde ele geçen ve MS 5-6. yüzyıllara tarihlenen, damga bezeli Geç Roma C malları ve diğer bazı kırmızı astarlı seramikler için bkz. Yavuz, 2020: 1315-1346. Sırlı Bizans seramikleri için bkz: Böhlendorf-Arslan, 2015: 56-57, fig. 16-17; Böhlendorf-Arslan, 2018: 279-290).

## 2. Kutsal Alan Territoriyumunda Gerçekleştirilen Çalışmalar

Antik Dönem’de büyük bir kutsal alan, Geç Antik Dönem ve Bizans Dönemi’nde önemli bir yerleşim alanı olan Smintheion ve çevresi zeytincilik faaliyetlerinin üst düzeyde olduğu ve su bakımından oldukça zengin bir bölgedir. Dolayısıyla bu bölge tarım girdileri bakımından da oldukça ileri seviyededir (Özgünel, 2001: 2; Özgünel, 2013: 29; Böhlendorf-Arslan, 2020: 60-62, fig. 3). Cumhuriyet öncesi dönemde adı Külahlı olan ve eski kaynaklarda bu isimle anılan Gülpınar’ın kıyıya yakın bölgelerinde korunaklı limanlar ve kumsallar, denize dik uzanan burunlar yer alır. İç bölgelere doğru ise kayalık yükseltiler ve makilik alanlar dikkat çeker. Tüm alanların tarih öncesi dönemlerden başlayarak uzunca bir dönem yerleşim alanı ve ekonomik getirisi olan bölgeler olarak öne çıktıkları görülür.

Bu anlamda çalışmalarımızın ilk aşaması Smintheion Geç Antik ve Bizans yerleşimi ile çevresi diyebileceğimiz territoriyumu arasındaki ilişkiyi anlayabilmek amacıyla yakın çevresinde gerçekleştirilmiş, ağırlıklı olarak topoğrafyaya bağlı gelişen işlikler ve tarımsal organizasyonlar yanında ilgili döneme ilişkin arkeolojik potansiyelin tespitine yoğunlaşmıştır.

## 2.1. Kızılkeçili köyü / Kayaya Oygu Presler ve İşlikler:

Ayvacık ilçesine bağlı küçük bir köy olan Kızılkeçili Köyü, Tuzla Çayı'nın kenarında kayalık bir tepe üzerine oturmuş olup, köyün etrafı volkanik kökenli kayalarla kaplıdır. Sahip olduğu bu topoğrafik özelliklerinden dolayı daha önce yapılan tescil ve belgeleme çalışmaları ışığında köy sınırları içerisinde Orta Paleolitik Dönem'e kadar uzanan kaya sığınakları (Bulut vd. 2023: 200) ile birlikte Antik Dönem'de kullandıkları anlaşılabilir kayaya oygu presler ve işlikler bulunmaktadır.

Amaçlarımız doğrultusunda ilk olarak bu alanın ziyaret edilmesi planlanmış, Tuzla (Satnioeis) Çayı'nın güney kıyılarında, çayın getirdiği alüvyonlardan oluşan ve düzlük ovanın da başlangıç noktasında bulunan kayaya oygu işlik olduğunu düşündüğümüz alanda çalışmalar yürütülmüştür. Buradaki işlik, tescil kayıtlarında bir kaya mezarı olarak tanımlansa da yerinde yaptığımız gözlemler sonucu kayaya oyulmuş ezme teknesi ve çanağıyla orta düzey bir şarap işliği olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca işlik ve çevresinde yaptığımız gözlemler sonrası burada yoğun olarak Roma ve Geç

Roma diyebileceğimiz dönemlere ait seramik parçaları tespit edilmiş, bu da işliğin olasılıkla bu dönemde faaliyet göstermiş ve sonrasında işlev dışı kalmış olabileceğini akıllara getirmiştir.

Ancak Kızılkeçili Köyü sınırları içerisinde kaya presleri ve işliklerle ilgili olarak özellikle çayın güney kıyısında yer alan Kepez Tepe ve Küçük Kepez Tepe olarak tanımlanan bölgenin büyük önem arz ettiği anlaşılmıştır (Resim 1). Burası daha önce Böhlendorf'un yayınlarda kendisine yer bulmuş (Böhlendorf-Arslan, 2010: 157, Abb. 14; Böhlendorf-Arslan, 2016: 82-84, Abb. 25-26; Böhlendorf-Arslan, 2020: 62-63) ve bölgede önemli bir işlik olarak işaretlenmiştir. Buna göre burada sayıları bir düzineye yaklaşan kayaya oygu şarap işliğinin varlığı yerinde gözlemlenmiş olup, bu işliklerin kimisinin oldukça iyi durumda bulunduğu, şarap üretimi için kullanılan ezme tekneleri, biriktirme havuzları ya da preslere ilişkin mekanizmaların izlerinin halen daha mevcudiyetlerini sürdürdükleri net şekilde tespit edilebilmiştir (Resim 2-5).



**Resim 1:** Kızılkeçili Köyü sınırları içerisinde yer alan Kepez Tepe ve Küçük Kepez Tepe



**Resim 2:** Biriktirme havuzu ve ezme teknesi



**Resim 3:** Biriktirme havuzu ve ezme teknesi



**Resim 4:** Preslere ilişkin mekanizmaların yerleştirildiği kaya oyukları



**Resim 5:** Preslere ilişkin mekanizmaların yerleştirildiği kaya oyukları

Yine Kızılkeçili Köyü'nde ve civarında yaptığımız araştırmalar sırasında eski köy yerleşiminin bulunduğu metruk alan ve buranın hemen yanı başındaki Andikkaya Tepe olarak adlandırılan kayalık ziyaret

edilerek bazı tespitler gerçekleştirilmiştir. Burada da tıpkı Kepez Tepe'deki gibi şarap işliğine ait olabilecek birtakım kayaya oygu ezme tekneleri ve çanaklar önem arz etmektedir (Resim 6-7).



**Resim 6:** Andikkaya Tepe'de yer alan kayaya oygu işlikler



**Resim 7:** Andikkaya Tepe

## 2.2. Kocaköy / Karaağaç Tepe:

Tuzla (Satnioeis) Çayı'nın hemen güney kıyılarında yer alan ve çayın getirdiği alüvyonlardan oluşan düzlük ovanın başlangıç noktasında bulunan kayalık alanda yaptığımız çalışmaların devamı olarak, Kızılkeçili Köyü'nün hemen güneyinde yer alan ve Karaağaç Tepe olarak bilinen mevki ziyaret edilmiş, burada incelemeler yapılmıştır. Söz konusu yerde bulunan kayalık alanların kimi yerde kesilerek taş ocağı şeklinde

kimi yerde ise tesviye edilerek ve işlenerek birtakım uygulamalar için kullanıldıkları anlaşılmış, ayrıca bu alan içerisinde kayaya oyulmuş bir mezar tespit edilmiştir (Resim 8-9). Açık vaziyette, kapağı bulunmayan ve daha önce açıldığından herhangi bir mezar hediyesi sunmayan mezarın 2.20x0.96x1.20 cm ölçülerinde olduğu ve olasılıkla bölgede yaşamış soylu bir kişiye ait olabileceği düşünülebilir.



**Resim 8-9.** Karaağaç Tepe'de tespit edilen kaya mezarı

Bu tür kayaya oyu mezarların daha önce çok defa kullanılmış olmaları yanında, sıklıkla defneciler tarafından tahrip edilmeleri nedeniyle tarihlendirilmeleri oldukça problemlidir. Ancak, benzer mezarların genel olarak Helenistik ve Roma Dönemlerinde yaygın olarak kullanım gördükleri, dolayısıyla da bu mezarın da bahsettiğimiz dönemlerde kullanılmış olma ihtimali yüksektir.

### 2.3. Gülpınar Köyü / Kuzgun Tepe:

Kutsal alan çevresindeki tespitlerimiz Gülpınar Köyü sınırları içerisinde yer alan ve eski Gülpınar Köyü mezarlığı olarak da bilinen Kuzgun Tepe mevkiinde devam etmiş, burası ziyaret edilerek birtakım tespitler yapılmıştır. Burada mezar taşı ya da benzeri işlevlerde spolien/devşirme olarak kullanılan çok sayıda mimari eleman ve

parçanın kullanıldığı anlaşılmıştır. Bu parçalar olasılıkla Smintheion Kutsal Alanı ve çevresinden getirilerek burada kullanılmışlardır.

Bu parçalar arasında Geç Antik Çağ / Erken Bizans dönemlerine ait sütun, sütun başlıkları ve sütunceler başta olmak üzere, çifte sütunlar, arşitrav parçaları ve bazı kilise korkuluk levhaları yer alır (Resim 10-15). Bu parçaların varlığı bölgede bu dönemde inşa edilmiş ve kullanılmış, sonrasında ise tüm yıkıntıları çevreye dağılan bir kilise yapısının varlığına işaret eder (Bu tür Bizans Dönemi mimari plastik parçaları Troas bölgesinin birçok yerinde tespit edilmiş olup bölgedeki Bizans Dönem'i mimari plastik örneklerinin genel bir derlemesi için bkz: Çaylak-Türker, 2018).



**Resim 10:** Çifte sütun



**Resim 11:** Masa/Altar ayağı



**Resim 12:** Korkuluk payesi



**Resim 13:** Sütun başlığı



**Resim 14:** Korkuluk levhası



**Resim 15:** Korkuluk payesi

### 3. Tuzla Deltası / Ovası'nda Gerçekleştirilen Çalışmalar

Smintheion Kutsal Alanı'nın hemen kuzeyinde yer alan ve Kaz Dağları'ndan doğarak batıya doğru devam ettikten sonra Ege Denizi'ne dökülen Tuzla Çayı (Satnioeis) bölgedeki en önemli akarsu olup, aynı zamanda yöreyi şekillendiren en önemli oluşumdur. Bu çayın denize döküldüğü yerde oluşturduğu geniş delta ise gerek Antik Çağ'da gerekse günümüzde önemli bir tarımsal üretim merkezi olup, burada toprağa dayalı yüksek bir üretim potansiyelinin varlığı anlaşılmaktadır (Özgünel, 2001: 1-3; Böhlendorf-Arslan, 2020: 57 vd. fig. 3, zone 3).

Smintheion kırsalındaki tarımsal organizasyonlara odaklanan çalışmamız bağlamında, bu delta önemli bir bölge olarak öne çıkar. Nitekim, çalışmalarımızın ilk sezonunda Tuzla Çayı deltasında yer alan Geç Antik ve Bizans Dönemi tarımsal organizasyon faaliyetleri ile olası arkeolojik potansiyelin tespiti amacıyla deltanın hemen kuzeyinden başlayarak Abazalar Ovası, Hocalar Ovası ve Karakova Düzü ile birlikte Tuzla Köyü ve kırsalı kapsamlı olarak taranmış, birtakım önemli bulgulara ulaşılmıştır.

#### 3.1. Kadıyeri Mevkii:

Delta içerisinde ilk olarak çayın kuzey kısmında, Babadere Köyü sınırları içerisinde

yer alan ve Kadıyeri Mevkii olarak tanımlanan bölge incelenmiştir. Bu bölge bugün yoğun olarak tarımsal faaliyetlerin yapıldığı ve tamamının tarla ve bahçelerle kaplandığı bir yerdir. Olasılıkla Geç Antik ve Bizans dönemlerinde de yoğun tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirildiği ve bazı çiftlik evleri ile birlikte çeşitli işliklerin bulunduğu bir alandır. Zira, burada yaptığımız ilk gözlemlerde tarlaların sınırlarını oluşturan kısımlarda bazı büyük kesme taşlar, büyük bloklar vb. mimari yapı elemanlarına ait olabilecek unsurlar tespit edilmiştir.

Özellikle bu alanda 109 ada 20 parsel numaralı taşınmazın zemininde kesme taşların bulunduğu ve bunlara Bizans Dönemi'ne tarihlendirilebilecek çeşitli sırlı seramiklerin de eşlik ettiği anlaşılmış olup, arkeolojik potansiyelin varlığı kayıtlara geçirilmiştir. Böhlendorf-Arslan yaptığı çalışmalarda burada zeytinyağı üretiminde kullanıldığı anlaşılan andezit bir pres tespit etmiş olup (Böhlendorf-Arslan, 2016: 82, Abb. 24), bu eser ne yazık ki bugün yerinde değildir.

#### 3.2. Narlık Tepe:

Deltada devam eden çalışmalarımız kapsamında çayın güneyinde yer alan ve Narlık Tepe olarak adlandırılan alana da gidilmiş, burada küçük bir şarap işliğine ait olabilecek kırık durumdaki çanak ve ezme teknesi parçaları belgelenmiştir (Resim 16). Daha sonra ise hemen yakınlarda muhtemelen

preslemede kullanılmış olan ve üzerinde iki adet delik bulunan bir ağırlık taşı tespit edilmiştir (Resim 17).



**Resim 16:** Bir şarap işliğine ait olabilecek kırık durumdaki çanak.



**Resim 17:** Preslemede kullanılmış olan ve üzerinde iki adet delik bulunan ağırlık taşı.

### 3.3.Yelkanpare – Karatepe

Delta içerisindeki incelemelerimiz Yelkanpare ve Karatepe mevkiğinde devam etmiş (Resim 18) ve buradaki birtakım taşınmazlar üzerinde Geç Roma-Erken Bizans

dönemlerine tarihlendirebileceğimiz kırmızı astarlı seramikler yanında Geç Bizans Dönemi'ne ait çok sayıda kazıma dekorlu sırlı seramik tespit edilmiştir (Resim 19).



**Resim 18:** Karatepe



**Resim 19:** Karatepe’de gözlemlenen Geç Roma ve Erken Bizans Dönemi seramik parçaları

### 3.4. Karadut Mevkii

Karadut Mevkii olarak bilinen lokasyon öncesinde bölgede araştırmalar yapan Beate Böhlendorf-Arslan tarafından da ziyaret edilmiş (Böhlendorf-Arslan, 2016: 82), burası kendisinin yaptığı gözlemler ve incelemeler ışığında Antik Tragasai ve limanı olarak tanımlanmıştır. Delta içerisinde geniş ve düzlük bir tarla olarak tanımlayabileceğimiz bu alanın tarafımızca yapılan çalışmalar neticesinde Böhlendorf-Arslan’ın da belirttiği gibi önemli arkeolojik bir yerleşim potansiyeli taşıdığı anlaşılmış, özellikle 113 ada 5 parsel numaralı tarla olarak kullanılan taşınmazdaki seramik yoğunluğu dikkatimizi çekmiştir. Söz konusu taşınmazda yapılan inceleme ve arazi taramaları sonrası burada Roma Dönemi’ne ait terra sigillata parçaları, Geç

Roma kırmızı astarlı seramikleri, çeşitli cam parçaları ve yoğun çatı kiremitleri tespit edilmiştir.

### 3.5. Karakova Düzü

Delta içerisinde incelediğimiz bir başka alan ise yine Tuzla Çayı’nın güney kıyılarında yer alan ve Karadut mevkiinin hemen yanı başındaki Karakova Düzü olarak adlandırılan bölgedir (Resim 20). Burada etrafı sazlıklarla çevrili, ekili tarlalar ve boş araziler üzerinde yüzey taramaları yapılmış, yapılan bu taramalar sırasında tarla kenarlarında atılı şekilde Bizans Dönemi’ne ait bazı mimari plastik parçaları (Resim 21-22) belgelenmiştir. Ayrıca buradaki geniş sulama kanalı kenarındaki tarlaların yüzeyinde Roma-Geç Roma dönemlerine tarihlendirilebilecek seramikler

tespit edilmiştir (Resim 23-24). Böhlendorf-Arslan burada yaptığı tespitlerde bir kısım fresk parçaları da tespit etmiş olup,

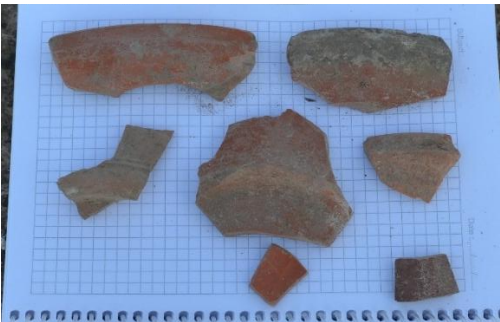
döneme ilişkin bir çiftlik evinin var olabileceğini ifade eder (Böhlendorf-Arslan, 2016: 82, Abb. 23).



**Resim 20.** Karakova Düzü



**Resim 21-22:** Karakova Düzü'nde tarla kenarlarında atılı vaziyette bulunan Bizans plastikleri



**Resim 23-24:** Karakova Düzü'nde tespit edilen Roma – Geç Roma dönemlerine tarihlendirilebilecek seramikler

### 3.6. Yapılar Mevkii

Gülpınar Köyü sınırları içerisinde yer alan önemli arkeolojik kalıntılardan biri de Roma Köprüsü'dür. Smintheion Kutsal Alanı ile Aleksandria Troas Antik Kenti arasında uzanan kutsal yol üzerinde yer alan köprü (Resim 25), delta içerisinde Yapılar ya da Kemerler Mevkii olarak da adlandırılan bölgede yer alır. Tuzla Çayı'nı (Satnioeis) aşabilmek için biri tamamen yıkılmış olmak üzere, algılanabilen sekiz tane kemer üzerine inşa edilmiştir ve ölçülebilen uzunluğu 150 metredir. Kemerler dairesel formda, yarım daire biçimlidir. Ortada, kemer açıklıkları birbirine yakın üç adet merkezi kemer yer alır. Merkez kemerlerinin hemen yanlarında, yaklaşık üç metre uzunluğunda koltuklardan sonra, birer adet orta boy kemer yer almaktadır.

Kuzey kemer ayakta iken güney orta boy kemerin sadece yıkıntısı takip edilebilir. Orta boy kemerler yaklaşık 7,70 metre aşıldıktan sonra küçük bir kemerle sonlandığı görülmektedir (Özgünel, 2005: 516-525; Gürdal, 2013: 141-149).

Sözü edilen köprü ile Geç Antik Dönem Smintheion arasındaki organik bağın daha iyi anlaşılabilmesi için bölgeye gidilmiş ve burada incelemeler yapılmıştır. Nitekim, burada köprünün hemen yakınlarındaki ekili tarlaların kenarlarında gelişigüzel olarak atılmış bazı blok taşlar ve Geç Roma-Erken Bizans dönemlerine ait olabilecek mimari plastik parçaları ve şarap üretimi ile ilgili oldukları anlaşılan presler ve çanaklarla birlikte yüzeye dağılmış az sayıda Roma seramiği tespit edilmiştir (Resim 26-28).



**Resim 25:** Yapılar Mevkii'nde bulunan Roma köprüsü kalıntıları



**Resim 26-28:** Pres çanakları ve çanaklarla birlikte yüzeye dağılmış az sayıda Roma seramikleri

### 3.7. Kumbağlar

Gülpınar Köyü sınırları içerisinde yer alan ve Kumbağlar Mevkii olarak bilinen bölgede Ege Denizi kıyısındaki sayısız doğal

limandan biri yer alır. Burası bugün küçük bir balıkçı barınağı olarak hizmet vermekle birlikte, liman çevresinde çok sayıda modern yapı ve yazlık olarak kullanılan evler bulunur (Resim 29).



**Resim 29:** Kumbağlar. Doğal Liman ve arkasında uzanan yazlık evler

Burada yapılan gözlemlerde liman bölgesinde bulunan yazlık evler ve civardaki işletmelerin bahçelerinde bazı spolien/devşirme malzemenin varlığı anlaşılmış, bunların belgelenmesi amacıyla yerleşim içerisinde çalışılmıştır. Bu anlamda ilk olarak

burada bulunan evlerden birinin avlusunda çeşitli şarap işliklerine ait oldukları anlaşılan ezme tekneleri ve mekanizmaları tespit edilmiş, bunlar fotoğraflanarak belgelenmiştir.

Yine liman bölgesindeki yazlık evlerin bulunduğu bölgede yaptığımız taramalar sırasında etrafı duvarlar ve tel örgülerle çevrili bir yazlık evin bahçesinde birtakım buluntular dikkat çekmiştir. Bahçe içerisinde günümüzde masa olarak kullanılan bir adet granit sütun ve üzerinde bir zeytin ezme



**Resim 30-31:** Bir zeytinyağı işliğine ait olduğu anlaşılan ezme teknesi ve ezme taşı (orbis)



taşı (orbis), yine bir zeytinyağı işliğine ait olduğu anlaşılan ezme teknesi ve mekanizması ile birlikte denizden çıkarıldıkları anlaşılan iki adet Rhodos amphorası yer almaktadır (Resim 30-31).

### 3.8. Hocalar Mevkii

Kumbağlar'da limanın hemen doğusunda yer alan Hocalı ya da Hocalar mevkii olarak bilinen alan deltanın devamı niteliğinde olup, oldukça sulak ve yoğun tarımsal üretimin sürdürüldüğü bir yerdir (Resim 32). Burada sürdürdüğümüz arazi taramaları sırasında yüzeyde Bizans Dönemi'ne tarihlendirebileceğimiz çok

sayıda sırlı seramik tespit edilmiştir (Resim 33-35).

Söz konusu seramik buluntular burada bir Bizans yerleşiminin varlığına işaret eder ki nitekim burada daha önce araştırmalar yapan Beate Böhlendorf-Arslan'ın çalışmalarında Şapharman olarak işaretlenen Bizans yerleşimi burası olmalıdır (Böhlendorf-Arslan, 2016: 82-84).



**Resim 32.** Hocalar mevki



**Resim 33-35:** Hocalar Mevkii'nde Bizans dönemine tarihlendirilen sırlı ve sırsız seramik parçaları

Yine Hocalar mevkiinde, tali yol ile dere kenarı arasındaki sazlıkların hemen dibinde bir zamanlar zeytinyağı üretiminde kullanıldığı anlaşılan silindirik formda bir ezme teknesi tespit edilmiştir (Resim 36). Ayrıca bu alanda yine tarla kenarlarında biriktirildikleri anlaşılan bazı blok taşlar ve mimari yapılara ait oldukları anlaşılan parçalar da gözlemlenmiştir.



**Resim 36:** Zeytinyağı üretiminde kullanıldığı anlaşılan silindirik formda ezme teknesi

### 3.9. Kocatepe-Karatepe

Delta içerisinde, Gülpınar-Ezine karayolunun batı paralelinde yer alan Pilav Tepe, İntepe ve Çakıllı Kuyu mevkileri ile birlikte saydığımız bu lokasyonların etrafında yer alan düzlüklerde ziyaret edilmiş, ayrıca bu alandaki en önemli iki yükseltiye, Kocatepe ve Karatepe'ye çıkılmıştır. Burada bahsi geçen yükseltilerin hemen önünde Kocaova ve Küçükova olarak adlandırılan mevkiilerde çeşitli türden zeytinyağı ve şarap üretimi için kullanıldıkları anlaşılan çanaklar tespit edilmiş olup, bazı sırlı Bizans seramikleri de belgelenmiştir.

### Değerlendirme ve Sonuç

Roma Dönemi'nde önemli bir kutsal alan olarak ünlenen Smintheion, Hıristiyanlığın baskın bir inanç olmaya başladığı Geç Antik Çağ olarak adlandırılan dönemde küçük bir yerleşim alanına dönüşmüş, buna uygun yapılarla dolmuştur. Tapınağın bu dönemde tamamen işlev dışı kaldığı, Roma İmparatorluk Dönemi'nde inşa edilen hamamların ve bazı su yapılarının farklı yapılara evrildiği, büyük ve anıtsal yapılardan arda kalan kısımlara ise iskana yönelik birtakım konutların inşa edildiği görülür. Kutsal alandaki kazılar sonrası elde edilen bulgular ışığında, mevcut yapıların tekrar tekrar kullanıldığı ve zamanla yeni inşa edilen yapılar için ihtiyaç duyulan malzemenin temini amacıyla tahrip edildikleri anlaşılmaktadır. Burada kazıları

gerçekleştiren araştırmacılar bu değişimin sebeplerini anlamaya çalışırken, bölgede Geç Antik Çağ ile birlikte büyük bir nüfus artışı yaşandığını, yerleşim odaklı olarak toprağa dayalı tarım kültürünü benimsemiş bir yaşamın geliştiğini tespit etmişlerdir.

Bilindiği gibi Smintheion Kutsal Alanı'nın çevresi kimi yerde kayalık alanlara kimi yerdeyse oldukça geniş düzlüklere ve verimli arazilere sahiptir. Özellikle kutsal alanın hemen kuzeyinde yer alan Satnioeis/Tuzla Çayı'nın oluşturduğu geniş delta bugün bile önemli tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirildiği yüksek ekonomik getirisi olan bir bölgedir.

Dolayısıyla, Smintheion'da yaşanan bu değişimin tam olarak anlaşılabilmesi için kutsal alan üzerine kurulan yerleşimin merkez-periferi ilişkileri ile burasını ekonomik yönden besleyen kırsalın da araştırılması gerekliliği ortaya çıkmıştı. Bu gereklilikten dolayı alanda kısa süreli bir yüzey araştırması yapılması planlanmış, bu planlama doğrultusunda yüzey araştırmaları başta zeytin ve üzüm gibi yöreye has ürünlerin işlenerek tüketime hazır hale getirildikleri işlikler, üretim organizasyonları vb. tarımsal faaliyetlere ilişkin arkeolojik potansiyelin tespitine odaklanmıştır.

Kutsal alanın çevresinde ve geniş düzlüklerde yapılan kapsamlı arazi taramaları ve detaylı uydu görüntülerinin analizleri ile bu bölgede, antik dönemden bu yana

kullanılan çeşitli tarımsal organizasyonların ve şarap-zeytinyağı üretimi ile ilişkili işliklerin tespiti yapılmıştır. Bu bağlamda özellikle Kızılkeçili Köyü sınırları içerisinde yer alan kayaya oygu şarap işlikleri ve delta içerisindeki muhtelif alanlarda belirlenen Geç Antik-Erken Bizans Dönemi'ne ait olabilecek işliklere yönelik buluntular önemli birer veri oluşturmuşlardır. Tespit ettiğimiz çok sayıdaki şarap işliğine ait pres ve biriktirme çanakları ise olasılıkla günümüze değin farklı işlevlerde kullanılmış ancak varlıklarını korumayı başarmışlardır.

Bu işlikler ve üretimle ilgili çeşitli alet ve objeler yanında, bölgede bu toprakları işleyenlere ait oldukları anlaşılan olası bazı çiftlik evleri ve benzeri kalıntılar ise yine önemli arkeolojik veriler arasındadır diyebiliriz. Bölgede gerek daha önceki araştırmacıların tespit ettiği yerleşim alanları gerekse ilk defa bu araştırma kapsamında tespit edilen iskân kalıntıları Smintheion ile kırsalı arasında yakın bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur (Harita 2).

Harita 2. Tespit edilen yerleşimlerin topografik harita üzerindeki konumu.

Bununla birlikte, araştırma boyunca Smintheion kırsalındaki Hamaksitos ve Khrysa gibi antik kentlerin güncel durumları sistematik olarak belgelenmiş; tarım ve turizm kaynaklı modern yerleşim baskısının yol açtığı tahribat ile taşınabilir kültür mirasının giderek kaybolmasının

önlenebilmesi için koruma odaklı tespitler gerçekleştirilmiştir.

## Kaynakça

- Akyürek, N. E. (1992), Terra Sigillata aus dem Heiligtum des Apollon Smintheios, *Studien zum antiken Kleinasien II*, AMS 8, Bonn, 125-165.
- Belke, K. (2020). *Biithynien und Hellespont*, Tabula Imperii Byzantini 13, Wien.
- Böhlendorf-Arslan, B. (2010). Byzantinische Siedlungen in der südlichen Troas: Kampagne 2008, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 27/2. Ankara, 145-166.
- Böhlendorf-Arslan, B. (2015). Surveying the Troad. Byzantine sites and their pottery, *Medieval and Post-Medieval Ceramics in the Eastern Mediterranean. Fact and Fiction: Proceedings of the First International Conference on Byzantine and Ottoman Archaeology*, (21–23 October 2011), (ed. J. Vroom), Turnhout, 47–89.
- Böhlendorf-Arslan, B. (2016). Leben in der Provinz. Ländliche Siedlungen in der spätantiken und byzantinischen Troas, *Hinter den Mauern und auf dem offenen Land. Leben im Byzantinischen Reich*. (ed. F. Daim – J. Drauschke), Mainz, 63-88.
- Böhlendorf-Arslan, B. (2018). Gülpınar Pottery Again: Towards a Re-Evaluation of Local and Imported Wares, *XIth Congress AIECM3 on Medieval and Modern Period Mediterranean ceramics Proceedings / XI. AIECM3 Uluslararası Orta Çağ ve Modern Akdeniz Dünyası Çanak Çömlek Kongresi Bildirileri 1*, (19-24 Ekim 2015), Vekam 52, İstanbul, 279-290.

- Böhlendorf-Arslan, B. (2020). Changes in the Settlements and Economy of the Southern Troad (Turkey) from the 4<sup>th</sup> to 15<sup>th</sup> Century, *Transformations of City and Countryside in the Byzantine Period*, (ed. B. Böhlendorf-Arslan – R. Schick), Mainz, 55-66.
- Bulut, H., Taskiran, H., Özçelik, K., & Karahan, G. (2023). Çanakkale-Balıkesir Kıyı Şeridi Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması (ÇEBYA) 2021 Yılı: İlk Sezon Çalışmaları ve Değerlendirmeleri, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 38/2, Ankara, 197-210.
- Çaylak-Türker, A. (2018). *Byzantine Architectural Sculpture in Çanakkale, Research into the Early Chiristian and Byzantine Periods on the Valleys that reached the Hellespont I*, İstanbul.
- Gürdal, T. (2013). Tuzla (Satnioeis) Roma Köprüsü, *Smintheion. Apollon Smintheus'un İzinde*, (ed. N. Özgünel), İstanbul, 141-149.
- Kaplan, D. (2018). *Smintheion. The Roman Baths and Related Structures*, İstanbul.
- Kaplan, D., Gürdal, T. –Özdemir, A. (2014). 2012 Gülpınar/Smintheion Kazı Çalışmaları, *Kazı Sonuçları Toplantısı* 35/1, Ankara, 137-140.
- Kaplan D., Koçyiğit, O., Özhan, T., Yavşan, Ç., Yavuz, O. (2022), 2019-2020 Smintheion/Gülpınar Kazı ve Onarım Çalışmaları, *2019-2020 Kazı Çalışmaları*, Ankara, 529-544.
- Koçyiğit, O., Yaman, H., Özhan, T. (2024). Smintheion'da Dönüşümün İzleri: Bir Kutsal Alandan Geç Antik Dönem Yerleşimine: Kısa Bir Değerlendirme, *Adil Özme'nin Hatırasına*, (ed. F. Bayram), Ankara, 265-280.
- Özgünel, C. (1986). 1985 Yılı Gülpınar Kazıları, *Kazı Sonuçları Toplantısı* 8/2, Ankara, 47-58.
- Özgünel, C. (2001). *Smintheion. Troas'da Kutsal Bir Alan. Gülpınar'daki Apollon Smintheus Tapınağı*, Ankara.
- Özgünel, C. (2005). Gülpınar-The Roman Bridge in Tuzla Valley, *60. Yaşında Sinan Genim'e Armağan Makaleler*, (ed. B. B. Kurtel - O. Belli), Ankara, 516-525.
- Özgünel, C. (2013). *Smintheion. Apollon Smintheus'un İzinde*, (ed. N. Özgünel), İstanbul.
- Rumscheid, F. (1995). Die Ornamentik des Apollon-Smintheus-Tempels in der Troas, *Istanbuler Mitteilungen* 45, 25-55.
- Yavuz, O. (2020). Smintheion Büyük Roma Hamamı damga bezemeli Geç Roma seramikleri, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22/4, 1315-1346.